

CIRCULAȚIA DINARULUI UNGURESC ÎN SECOLUL AL XVII-LEA ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ (TEZAURUL DE LA TÂRGOVIȘTE, JUD. DÂMBOVIȚA)

Aurel Vilcu

În anul 1925, cu ocazia nivelării curții locuinței sale din Târgoviște, Vasile Dedulescu a descoperit un tezaur compus din mai multe monede de argint medievale. Nu se cunoaște cu exactitate numărul pieselor găsite, cert este că 67 exemplare au fost cumpărate de Romulus Voinescu, directorul general al Siguranței Statului, care le-a donat Cabinetului Numismatic al Bibliotecii Academiei Române¹. Această descoperire monetară a fost semnalată de Constantin Moisil în 1926, cu acest prilej fiind realizată și o identificare sumară a pieselor componente².

Tezaurul este alcătuit din 55 dinari ungrești emiși între anii 1527 și 1626 la Kremnitz de către Ferdinand I, Maximilian al II-lea, Rudolf al II-lea, Mathias al II-lea și Ferdinand al II-lea, în calitate de regi ai Ungariei; patru piese de 1/2 groși emise de regele Ludovic al II-lea la Schweidnitz (Swidnica), șase piese de 1/2 groși emise pentru Polonia de regii Ioan Albert, Alexandru I și Sigismund I și două piese emise de Sigismund al II-lea pentru Lituania. Cele mai vechi nominaluri din structura tezaurului monetar de la Târgoviște aparțin emisiunilor de polgroși din timpul domniei regelui Ioan Albert (1492-1501), iar cea mai recentă piesă este un dinar bătut la Kremnitz în anul 1626, care constituie și data încheierii acestui depozit monetar. Se poate presupune că tezaurul a fost ascuns de posesor în contextul tulburărilor care au avut loc în Țara Românească în timpul lui Leon Tomșa (1629-1632), datorită conflictului între domn și boierii săi. În urma acestui conflict, o parte din boierimea munteană, în frunte cu aga Matei, a pribegit în Transilvania, de unde s-a întors cu oaste pentru a-l alunga pe Leon Tomșa, dar în bătălia de lângă București, a fost înfrântă (13 august 1631).

Dinarii ungrești ocupă cea mai mare parte din tezaur (82%), toate piesele purtând marca monetăriei de la Kremnitz. Din totalul de 55 dinari, 16 exemplare aparțin emisiunilor din timpul domniei lui Ferdinand I, 17 exemplare aparțin lui Maximilian al II-lea, 16 exemplare Rudolf al II-lea, 3 exemplare Mathias al II-lea și un exemplar Ferdinand al II-lea, la care se adaugă două piese ilizibile. Această disproporție în repartizarea dinarilor pe emitenți este explicată de criza acestui nominal la sfârșitul deceniului al doilea și la începutul deceniului al treilea al secolului al XVII-lea, când are loc diminuarea drastică a conținutului de argint. Semnificativ, penultima piesă este datată 1614, iar ultima piesă 1626, ocolind astfel, perioada de maximă depreciere a dinarului.

Piese de 1/2 gros bătute în atelierele Coroanei reprezintă 8,9% din structura tezaurului și sunt astfel repartizate: Ioan Albert (trei exemplare), Alexandru (două exemplare), Sigismund I (un exemplar). Piese de 1/2 groși bătute în Lituania s-au păstrat mai bine, ambele exemplare fiind bătute de Sigismund al II-lea în 1556 și 1562. Cele mai slab conservate monede din structura tezaurului sunt patru exemplare de 1/2 gros, emise de regele Ungariei, Ludovic al II-lea la Schweidnitz, cărora nu li se poate descifra anul de batere și care însumează 5,6% din totalul pieselor.

¹ În prezent se găsește la Muzeul Național de Istorie a României. Mulțumim d-lui E. Oberländer-Târnoveanu pentru amabilitatea de a ne pune la dispoziție tezaurul pentru studiu.

² C. Moisil, *Noi descoperiri monetare în România*, în BSNR, 21, 1926, nr. 57 - 58, p. 18.

Catalogul tezaurului monetar de la Târgoviște/1925³

UNGARIA
FERDINAND I
(1526-1567)
Kremnitz
dinar

1. AR, 0,64 g, 15, 3x15 mm.
 anul 1536, H.L. 935, variantă legendă.
 MNIR, inv. P. V. 5484.
 Av: FERDINAND•D•G•R•UNG★1536★
 Rv: PATRONA•★•UNGARIE
2. AR, 0,47 g, 15,3x15 mm.
 anul 1547, H.L. 935, variantă legendă.
 MNIR, inv. P. V. 5485.
 Av: FERDINAND•D•G•R•UNG•1547•
 Rv: PATRONA•★•UNGARIE
3. AR, 0,51 g, 16,3x15,5 mm.
 anul 1547, H.L. 935, variantă legendă.
 MNIR, inv. P. V. 5483.
 Av: FERDINAND•D•G•R•UNG•1547•
 Rv: PATRONA★ ★UNGARIE
4. AR, 0, 37 g, 16x14 mm.
 anul 1549, H. L. 935, variantă legendă.
 MNIR, inv. P. V. 5487.
 Av: FERDINAND•D•G•R•UNG•1549•
 Rv: PATRONA•★•UNGARIE
5. AR, 0, 55 g, 15,7x14,5 mm.
 anul 1550, H. L. 935, variantă legendă.
 MNIR, inv. P. V. 5486.
 Av: FERDINAND•D•G•R•UNGA•1550•
 Rv: PATRONA•★•UNGARIE
6. AR, 0, 43g, 15x14 mm. Perforată.
 anul 1551, H. L. 935, variantă legendă.
 MNIR, inv. P. V. 5478.
 Av: FERDI.....•D•G•R•UNG•1551•
 Rv: PATRONA.....•UNGARIE
7. AR, 0, 38 g, 15x14,5 mm.
 anul 1552, H. L. 935, variantă legendă.
 MNIR, inv. P. V. 5479.
 Av: FERDINAND•D•G•R•UNG•1552•
 Rv: PATRONA•...•UNGARIE
8. AR, 0, 46 g, 15,5x14,7mm.
 anul 1554, H. L. 935, variantă legendă.
 MNIR, inv. P. V. 5481.
 Av: FERDINAND•D•G•R•UNG•1554•
 Rv: PATRONA•★•UNGARIE
9. AR, 0, 42 g, 16x15 mm.
 anul 1555, H. L. 935, variantă legendă.
 MNIR, inv. P. V. 5482.
 Av: FERDINAND•D•G•R•UNG•1555•
 Rv: PATRONA•★•UNGARIE
10. AR, 0, 38 g, 15, 2x14 mm.
 anul 1559, H. L. 936.
 MNIR, inv. P. V. 5480.
11. AR, 0, 34 g, 15,7x14,8 mm.
 anul 1559, H. L. 936.
 MNIR, inv. P. V. 5488.
12. AR, 0, 45 g, 15,3x14 mm.
 anul 155..., H. L. 935.
 MNIR, inv. P. V. 5490.
13. AR, 0, 45 g, 15,6x14,3 mm.
 anul ilizibil, 1527-1559, H. L. 935
 MNIR, inv. P. V. 5491.
14. AR, 0, 35 g, 14x14 mm.
 anul ilizibil, 1527-1559, H. L. 935.
 MNIR, inv. P. V. 5525

³ Pentru determinarea pieselor au fost folosite următoarele lucrări: L. Huszár, *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*, München, 1979, M. Gumowski, *Handbuch der polnischen Numismatik*, Graz, 1960.

15. AR, 0, 53 g, 15,8x15,4 mm.
anul 1560, H. L. 936.
MNIR, inv. P. V 5543.

16. AR, 0, 48 g, 16,4x15,7 mm.
anul 1561, H. L. 936.
MNIR, inv. P. V. 5489.

**MAXIMILIAN al II-lea
(1567-1576)**

17. AR, 0, 33 g, 15,5x13,4 mm.
anul 1565, H. L. 992.
MNIR, inv. P. V. 5503.

anul 1575, H. L. 993.
MNIR, inv. P. V. 5522.

18. AR, 0, 37 g, 15,5x14,2 mm.
anul 1566, H. L. 992.
MNIR, inv. P. V. 5492.

26. AR, 0, 37 g, 16,5x15 mm.
anul 1575, H. L. 993.
MNIR, inv. P. V. 5502.

19. AR, 0, 50g, 15,8x14,7 mm.
anul 1568, H. L. 992.
MNIR, inv. P. V. 5493.

27. AR, 0,32 g, 15,5x, 15,15 mm,
anul 1575, H. L. 993.
MNIR, inv. P. V. 5500.

20. AR, 0, 40 g, 16,3x15 mm.
anul 1570, H. L. 992.
MNIR, inv. P. V. 5494.

28. AR, 0, 32 g, 16,5x15 mm. Ruptă.
anul 1575, H. L. 993.
MNIR, inv. P. V. 5501.

21. AR, 0, 47 g, 16x15 mm.
anul 1572, H. L. 992.
MNIR, inv. P. V. 5495.

29. AR, 0, 30 g, 15,5x13 mm.
anul 1575, H.L. 993.
MNIR, inv. P. V. 5499.

22. AR, 0, 35 g, 15,5x15,7 mm.
anul 1572, H. L. 992.
MNIR, inv. P. V. 5496.

30. AR, 0, 34 g, 17,2x16 mm.
anul 1576, H. L. 993.
MNIR, inv. P. V. 5506.

23. AR, 0, 43 g, 16,2x16 mm.
anul 1575, H. L. 993.
MNIR, inv. P. V. 5497.

31. AR, 0, 52 g, 16x15,3 mm.
anul 1577, H.L. 993.
MNIR, inv. P. V. 5510.

24. AR, 0, 43 g, 15,8x14,5 mm.
anul 1575, H. L. 993, variantă legendă.
MNIR, inv. P. V. 5498.

32. AR 0, 47 g, 15,3x14,4 mm.
anul 1577, H.L. 993.
MNIR, inv. P.V. 5508.

Av: MAX•II•R.....S•AV•GE•HV•B•R•
Rv: PATRONA.....UNGARIE

33. AR, 0, 47 g, 16,5x15,5 mm.
anul 1578, H. L. 993.
MNIR, inv. P. V. 5504.

25. AR, 0, 39 g, 14,8x14,2 mm.

**RUDOLF al II-lea
(1576-1608)**

34. AR, 0,41 g, 16,3x15,5 mm. Perforată.
anul 1580, H. L. 1059.

MNIR, inv. P. V. 5511.

35. AR, 0, 44 g, 15,2x14 mm.
anul 1583, H. L. 1059.
MNIR, inv. P. V. 5513.	MNIR, inv. P. V. 5512.
36. AR, 0, 53 g, 15, 4x13,6 mm.
anul 1585 sau 1589, H. L. 1059.
MNIR, inv. P. V. 5523	43. AR 0, 37 g, 16x15 mm. Perforată.
anul 1592, H. L. 1059.
MNIR, inv. P. V. 5519.
37. AR, 0, 41g, 14,8x14 mm.
anul 1587, H. L. 1059.
MNIR, inv. P. V. 5514.	44. AR 0, 36 g, 14,5x14 mm.
anul 1592, H.L. 1059.
MNIR, inv. P. V. 5518.
38. AR, 0, 37g, 15x14 mm,
anul 1587, H. L. 1059.
MNIR, inv. P. V. 5528.	45. AR, 0, 41 g, 15,2x15 mm.
anul 1593, H. L. 1059.
MNIR, inv. P. V. 5524.
39. AR, 0, 49g, 15,3x15 mm.
anul 1588, H. L. 1059.
MNIR, inv. P. V. 5515.	46. AR, 0, 42g, 15,8x15 mm.
anul 1595, H. L. 1059.
MNIR, inv. P. V. 5530.
40. AR, 0, 53g, 15x15 mm.
anul 1589, H. L. 1059.
MNIR, inv. P. V. 5529.	47. AR, 0, 47 g, 15,5x15 mm.
anul 1597, H. L. 1059.
MNIR, inv. P. V. 5517.
41. AR, 0, 48 g, 16,3x 15,5 mm.
anul 1589, H. L. 1059.
MNIR, inv. P. V. 5516.	48. AR, 0, 38 g, 15,2x14,8 mm.
anul 1601, H. L. 1059.
MNIR, inv. P. V. 5505.
42. AR, 0, 40 g, 14,6x14 mm. Perforată.
anul 1590, H. L. 1059.	49. AR, 0, 45 g, 15, 3x15 mm.
anul 1607, H.L. 1060.
MNIR, inv. P. V. 5520

MATHIAS al II-lea
(1608-1619)

50. AR, 0, 47 g, 15,5x14,8 mm.
anul 1610, H. L. 1139.
MNIR, inv. P. V. 5507.	MNIR, inv. P. V. 5521.
51. AR, 0, 45 g, 16x14,5 mm.
anul 1612, H. L. 1140.	52. AR, 0, 43 g, 15,8x13,8 mm.
anul 1614, H. L. 1141.
MNIR, inv. P. V. 5509.

FERDINAND al II-lea
(1619-1625)
Kremnitz
Dinar

53. AR, 0, 36 g, 15,7x13 mm.
anul 1626, H. L. 1204.
MNIR, inv. P. V. 5544.

UNGARIA
Emitent neprecizat
(a doua jumătate a secolului al XVI-lea)
Kremnitz
Dinar

54. AR, 0, 46 g, 15x14,6 mm.
anul ilizibil, MNIR, inv. P. V. 5526.

55. AR, 0, 47 g, 16,2x15 mm. Dublă batere.
anul ilizibil.
MNIR, inv. P. V. 5527.

IMPERIUL ROMANO-GERMAN
SILEZIA
LUDOVIC al II-lea
(1516-1526)
Schweidnitz
1/2 gros

56. AR, 0, 83 g, 17,7x16,7 mm.
anul ilizibil, Hutten-Czapski 204.
MNIR, inv. P. V. 5532.

58. AR, 0, 68 g, 18,2x17 mm.
anul ilizibil, Hutten-Czapski 215.
MNIR, inv. P. V. 5531.

57. AR, 0, 82 g, 17,5x17,2 mm.
anul ilizibil, Hutten-Czapski 215.
MNIR, inv. P. V. 5541.

59. AR, 0, 67 g, 16,5x16 mm.
anul ilizibil, Hutten-Czapski 204.
MNIR, inv. P. V. 5533.

POLONIA
IOAN ALBERT
(1492-1501)
1/2 gros

60. AR, 0, 67 g, 17,5x16,8 mm.
Gumovski 467.
MNIR, inv. P. V. 5537.

62. AR, 0, 41 g, 17,5x14 mm. Fragment.
Gumovski 467.
MNIR, inv. P. V. 5542.

61. AR, 0, 66 g, 19x17,5 mm.
Gumovski 467.
MNIR, inv. 5536.

POLONIA
ALEXANDRU I
(1501-1506)
1/2 gros

63. AR, 0, 78g, 18, 2x18 mm.
Gumovski 469.
MNIR, inv. P. V. 5535.

64. AR, 0, 68g, 16,5x16,2 mm.
Gumovski 469.
MNIR, inv. P. V. 5534.

POLONIA
SIGISMUND I
(1506-1548)
1/2 gros

65. AR, 0,79 g, 18,2x17,5 mm.
anul ilizibil, Gumovski 479 - 480.
MNIR, inv. P. V. 5538.

LITUANIA
SIGISMUND al II-lea
(1548-1572)
1/2 gros

66. AR, 1,11 g, 19, 8x19,5 mm. Perforată.
anul 1556, Gumovski 598.
MNIR, inv. P. V. 5539.

67. AR, 1,05 g, 19,5x19 mm. Perforată.
anul 1562, Gumovski 603.
MNIR, inv. P. V. 5540.

În preajma datei de încheiere a tezaurului nostru, orașul Târgoviște era capitala Țării Românești, fiind amplasat pe drumul comercial ce lega Brașovul de București și Giurgiu, având mai multe ramificații către Pitești, Buzău și Brăila. O descriere interesantă a Târgoviștei și a legăturilor comerciale cu exteriorul este făcută pe la 1640 de Petru Bogdan Baksić, conform căruia, "... orașul este locuit de peste 20000 de suflete de diferite neamuri. Dar cei mai mulți sînt românii, apoi urmează sârbii, bulgarii și alte neamuri care vin din părțile Turciei... Se mai află în acest oraș mulți greci, toți negustori care merg în fiecare an cu ceară la Venetia și alții se duc în Germania și Polonia și în toată Turcia și sînt negustori bogați și puternici. Mai sînt și mulți negustori armeni de neam care vin de la Constantinopol și din alte părți ale Turciei ..."⁴. De altfel, în veacul al XVII-lea, cu excepția unor perioade de criză, Țara Românească a fost conectată permanent la comerțul european și implicit, a fost parte componentă a fluxurilor monetare ce străbat Peninsula Balcanică. O descriere aproape completă a produselor exportate din Țara Românească la mijlocul secolului al XVII-lea este făcută de Bartolomeo Locadello: "Bogăția acestei provincii stă în marele belșug de grâu, din care oprește cantitatea necesară pentru nevoile țării și se mai trimite acum de ajuns și în țările vecine, iar ceea ce prisosește este cumpărat de negustorii turci și greci și este dus pe Dunăre-în Marea Neagră-și până la Constantinopol. Vin se produce din belșug; nu este prea tare și se consumă mult; se mai aduc și vinuri străine, căci în aceste locuri vinul se bea cu plăcere. Apoi, cea mai mare parte din boi și oi, de care țara este îmbelșugată, sînt de asemenea duși de către negustorii turci și greci la Constantinopol unde găsesc foarte ușor de vânzare, iar boii mai sînt duși de către negustorii albanezi la Zara, și de acolo, la alți negustori, la Venetia. Este apoi uimitor belșugul nesfârșit de miere despre care s-ar putea spune că alcătuiesc venitul cel mai statornic al țării: din vâmi, din banii plătiți pe miere și din ceara ce se produce din belșug, țara poate acoperi în cea mai mare parte cheltuielile nenumărate pe care le face anual la Poartă. Și după cum mierea mai sus pomenită se vinde în Turcia la Constantinopol, tot astfel cea mai mare parte din ceară este dusă de negustorii greci, prin Spalato la Venetia, care aduc în schimb, din Venetia multe stofe de mătase, de lână și fir, și le vînd domnului și bisericilor lui și altora ..."⁵.

În prima jumătate a secolului al XVII-lea, circulația monetară din Țara Românească, cunoaște o serie de transformări, ale căror origini trebuie căutate în ultimele două decenii ale secolului al XVI-lea. După 1586, când are loc o importantă devalorizare a asprului turcesc, se

⁴ *Călători străini despre țările române*, coordonatori Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru și P. Cernovodeanu, vol. V, București, 1973, pp. 215-216.

⁵ *Ibidem*, pp. 34 - 35.

constată o treptată scădere a ponderii acestui nominal în structura tezaurului încheiate între 1586-1600⁶. Fluctuațiile asprului turcesc la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea au condus la sporirea neîncrederii față de această monedă, care va fi înlocuită de nominalurile mijlocii (tripli groși⁷ și, temporar, dihemii⁸), precum și de nominalurile mari din argint (taleri)⁹.

În cadrul monedelor mărunte de argint, deprecierea asprului atrage o creștere a ponderii dinarilor ungurești, în special a pieselor bătute după vechiul standard inițiat de Mathia Corvin în 1467 (0,59 g. brnt și 0, 29 g argint tin)¹⁰. Astfel, dacă între 1501-1580 dinarii ungurești totalizau 11% din valoarea tezaurului monetare descoperite în Țara Românească, între 1581-1600, ponderea lor ajunge la 19,8%¹¹, după care se observă o scădere treptată, pe măsură ce piața monetară este cucerită de nominalurile mari, din categoria talerului. Analizând structura tezaurului încheiate în primele trei decenii ale secolului al XVII-lea, se constată că dinarii au o pondere valorică de 8,3% din totalul pieselor supuse calculelor (au fost utilizate tezaurele descoperite la Izvoru, jud. Argeș¹², Dragoslavele, jud. Argeș¹³, Piuă Petrii I¹⁴, Piuă Petrii II¹⁵, Stănești, jud. Giurgiu¹⁶, Giurgiu¹⁷, Ploiești str. Tunari¹⁸, jud. Buzău¹⁹, Câmpulung Muscel²⁰, Râmnicu-Vâlcea²¹, Ulmeni, jud. Teleorman²², Târgoviște 1993²³, Viișoara, jud. Teleorman²⁴, Râmnicu Sărat, jud. Buzău²⁵, Târgoviște 1925), fiind puternic concuși de piesele poloneze de 3 groși. Începând cu deceniul al patrulea, aflul talerilor proveniți din Țările de Jos și Spania va conduce la o substanțială schimbare în structura tezaurului monetare, dominante fiind piesele mari, care, de altfel, vor constitui baza circulației monetare în deceniile următoare. În consecință, moneda mărunta depreciată va fi tot mai rar întâlnită în descoperirile monetare, cedând locul pieselor de 28 stuverii, talerilor și submultiplilor de taleri.

Între anii 1619-1622 dinarul unguresc este puternic devalorizat, pierzând peste 50% din conținutul de argint. După 1626 se încearcă o îmbunătățire a calității acestui nominal, dar, având un conținut de argint fin de 0,15 g la 0,49 g greutate brută, dinarul unguresc ajunge să fie schimbat la paritate cu asprul turcesc și nu mai prezintă încredere pentru populație. De altfel, în mare măsură, dinarii care circulă în secolul al XVII-lea sînt emiși în secolele XV-XVI, având o

⁶ B. Murgescu, *Circulația monetară în Țările Române în secolul al XVI-lea*, București, 1996, pp. 69 - 76, și p. 157.

⁷ Pentru circulația triplilor groși în Țara Românească vezi A. Vilcu și E. Păunescu, *Un tezaur monetar din secolele XVI-XVII, descoperit la Viișoara, jud. Teleorman*, în Simpozion de numismatică, Chișinău 28-30 mai 2000. Comunicări, studii și note. București, 2001, pp. 169-195.

⁸ Pentru circulația dirhemilor în Țara Românească vezi E. Nicolae și G. Custurea, *Tezaurul monetar din secolul al XVI-lea descoperit la Bercioiu, jud. Vâlcea*, în BSNR, 77-79, 1983-1985, nr. 131-133, 1986, pp. 309-327.

⁹ Pentru circulația talerilor vezi Constanța Știrbu, Ana-Maria Velter și E. Păunescu, *Circulația talerilor în secolele XVI-XVII, în Țara Românească - problema falsurilor (tezaurul de la Urziceni, jud. Ialomița)*, în C.N., 6, 1991, pp. 182 - 183.

¹⁰ Pentru evoluția dinarilor vezi L. Huszar, *op. cit.*, pp. 13-14.

¹¹ *ibidem*, p. 106.

¹² R. Maschio, *Tezaurul de monede feudale de la Izvoru, județul Argeș (sec. XVI-XVII)*, în *Argessis*, 7, 1995, pp. 53-59.

¹³ A. Smaranda și Șt. Trâmbaciu, *Trei tezaure monetare din secolele XV - XVII descoperite în zona orașului Câmpulung - Muscel*, în BSNR, 70 - 74, 1976 - 1980, nr. 124 - 128, pp. 342 - 346.

¹⁴ *Coin Hoards*, 7, Londra, 1985, p. 411.

¹⁵ M. Neagu și P. Vlădila, *Aspecte ale circulației monetare la Dunărea de Jos în secolele XVI - XVII în lumina cercetării tezaurului de la Piuă Petrii - Orașul de Floci*, în *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, 3 - 4, 1987, pp. 179 - 183.

¹⁶ Katiușa Pârvan, *Un mic tezaur din secolul al XVII-lea descoperit la Stănești, jud. Giurgiu*, în Simpozion de numismatică, Chișinău, 13-15 mai 2001. Comunicări, studii și note, București, 2002, pp. 203-208.

¹⁷ Tezaur aflat în lucru la Muzeul Național de Istorie a României. Mulțumim pe această cale doamnei Katiușa Pârvan care ne-a pus la dispoziție informațiile necesare.

¹⁸ C. Moisil, *Monete și tezaure monetare din România Mare*, în BSNR, 17, 1922, nr. 41 - 44, p. 60.

¹⁹ Katiușa Pârvan, *Un tezaur de secol XVII descoperit în județul Buzău*, în *Mousaios*, 4, 1994, pp. 367 - 375.

²⁰ A. Smaranda și Șt. Trâmbaciu, *op. cit.*, pp. 342-346.

²¹ Gh. Poenaru Bordea și B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie (XXXVII)*, în *Dacia*, N. S., 38-39, 1994-1995, p. 473.

²² I. Spiru, *Tezaurul monetar feudal de la Ulmeni - Teleorman*, în BSNR, 67 - 69, 1973-1975, nr. 121-123, pp. 171 - 173.

²³ Inedit, informație Valentin Drob (Complexul Muzeal Național Curtea Domnească Târgoviște), căruia îi mulțumim pentru bunăvoință.

²⁴ A. Vilcu și E. Păunescu, *op. cit.*, pp. 169-195.

²⁵ Ana Dicu și A. Vilcu, *Un tezaur monetar din secolele XVI-XVII descoperit la Râmnicu Sărat*, în *Mousaios*, 6, 2001, pp. 459-472.

finețe de 438‰ până la 500‰. Din descoperirile monetare se poate observa că sunt tezaurizate puține exemplare emise după 1607, când are loc o importantă ajustare a conținutului de argint.

Modificări în conținutul de argint al dinarilor²⁶

Anul	g. brut	g. argint	‰
1467	0,59	0,29	500
1521	0,61	0,15	245
1526	0,58	0,29	500
1546	0,56	0,28	500
1574	0,56	0,24	438
1582	0,55	0,23	438
1607	0,55	0,20	375
1619	0,55	0,17	313
1620	0,55	0,14	250
1622	0,49	0,08	156
1626	0,49	0,15	313
1659	0,49	0,15	313

În deceniile patru-șase ale secolului al XVII-lea, prezența dinarilor în compoziția tezaurelor monetare se diminuează mult, având o pondere valorică de 3,1% (au fost folosite pentru calcule tezaurele de la Cărligele, jud. Vrancea²⁷, Călugăreni, jud. Prahova²⁸, Dărmănești, jud. Dâmbovița²⁹, Târgoviște³⁰, Verguleasa, jud. Olt³¹, Morunqlav, jud. Olt³², Voetin, jud. Vrancea³³, Crovu, jud. Dâmbovița³⁴, Săpoca, jud. Buzău³⁵, Bradu, jud. Buzău³⁶). Cauza o constituie folosirea pe scară largă a nominalurilor mari care scot din circulație moneda mărunță depreciată. În plus, volumul dinarilor aflați pe piață se va reduce continuu, fără a se adăuga noi emisiuni, care să aibă un titlu egal cu cel existent în secolele XV-XVI. Astfel, în deceniile șapte-opt, proporția dinarilor în structura tezaurelor monetare scade la 0,3% (calculele s-au făcut pe baza tezaurele de la Bilciurești, jud. Dâmbovița³⁷, Urziceni, jud. Ialomița³⁸, București str. Baicului³⁹, Pietrele, jud. Giurgiu⁴⁰, Găinești, jud. Dâmbovița⁴¹, Curtea de Argeș⁴², Zlotești, jud.

²⁶ L. Huszár, *op. cit.*, pp. 13 - 14.

²⁷ Maria Chițescu și Gh. Constantinescu, *Trei tezaure monetare feudale descoperite în raionul Focșani*, în *Danubius*, 1, 1967, pp. 223-226.

²⁸ Tezaur aflat la Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova. Mulțumim pe această cale doamnei Elisabeta Savu pentru informație.

²⁹ Menționat în *Studia Valachica*, 2, 1970, p. 348.

³⁰ R. Gioglovan, I. Avram, *Descoperiri monetare în raionul Târgoviște*, în *SCN*, 1, 1957, pp. 468-469.

³¹ E. Persu, *Două tezaure feudale descoperite în localitățile Verguleasa, județul Olt și Drăgășani, județul Vâlcea*, în *Buridava*, 1, 1972, pp. 340 - 384.

³² T. Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Morunqlav - Olt (sec. XVI - XVII)*, în *Oltenia*, 4, 1982, pp. 107 - 113.

³³ A. Paragină și G. Constantinescu, *Câteva descoperiri arheologice și monetare efectuate în județul Vrancea*, în *Vrancea - Studii și Comunicări*, 8 - 10, 1991, pp. 163 - 175.

³⁴ C. Secășeanu, *Tezaurul de la Crovu (Dâmbovița)*, în *BSNR*, 29-36, 1935 - 1942, nr. 83 - 96, pp. 153 - 155.

³⁵ Constanța Știrbu și Ana-Maria Velter, *Tezaurul de la Săpoca, județul Buzău*, în *Mousaios*, 4, 1994, 1, pp. 343 - 365.

³⁶ Se păstrează la Muzeul Județean de Istorie Buzău. Mulțumim pe această cale d-rei Ana Dicu pentru bunăvoința cu care ne-a oferit tezaurul spre studiu.

³⁷ Elisabeta Savu, A. Vîlcu și M. Dima, *Un tezaur monetar din secolul al XVII-lea descoperit la Bilciurești, jud. Dâmbovița*, în *Simpozion de numismatică, Chișinău 28-30 mai 2000. Comunicări, studii și note. București, 2001*, pp. 197-207.

³⁸ Constanța Știrbu, Ana-Maria Velter și E. Păunescu, *Circulația talerilor în secolele XVI - XVII, în Țara Românească, problema falsurilor (tezaurul de la Urziceni, jud. Ialomița)*, în *CN*, 6, 1991, pp. 162-182.

³⁹ Katiușa Pârvan, în *CAB*, 5, 2002, p. 126-153.

⁴⁰ Constanța Știrbu și Ana-Maria Velter, *Tezaurul de la Pietrele*, *Numismatica*, 1, 1996.

⁴¹ C. Preda, *Pe marginea unor descoperiri monetare recente*, în *SCN*, 2, 1958, pp. 394-395.

⁴² Elena Isăcescu, *Tezaurul medieval de la Curtea de Argeș*, în *CreștCol.*, 2, 1967, p. 19.

Teleorman⁴³, Branîște, jud. Mehedinți⁴⁴, Gărăgău, jud. Teleorman⁴⁵) În aceste condiții asistăm la dispariția acestui nominal din circulația monetară în Țara Românească la sfârșitul secolului al XVII-lea.

Structura dinarilor ungurești teaurizați în funcție de emitent:

Emitent	secolul XVI ⁴⁶	Secolul XVII ⁴⁷
Mathia Corvin	0,7%	1,56%
Vladislav al II-lea	0,5%	2,21%
Ludovic al II-lea	0,8%	0,35%
Ferdinand I	61,8%	33,85%
Ioan Sigismund	0,6%	0,09%
Maximilian al II-lea	28,3%	20,04%
Rudolf al II-lea	7,2%	36,99%
Matthias al II-lea	-	3,61%
Ferdinand al II-lea	-	0,16%
Neprecizate	-	0,54%

Comparativ cu secolul al XVI-lea, din punct de vedere al emitenților ponderea dinarilor cunoaște o serie de modificări. Astfel, se observă o creștere substanțială a numărului de exemplare bătute în timpul domniei lui Rudolf al II-lea (de la 7,2% la 36,99%), datorită volumului mare al emisiunilor în această perioadă. Antrenarea Țărilor Române în războiul otomano-austriac de la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului următor, intensele contacte politico-diplomatice din timpul domniei lui Mihai Viteazul, care culminează cu realizarea unirii din 1600, constituie factori importanți în difuziunea pieselor emise de Rudolf al II-lea. De asemenea, nu trebuie scăpat din vedere faptul că în această perioadă dinarul își păstrează încă titlul nealterat până în 1607.

Volumul imens de piese puse în circulație de Ferdinand I (61,8% din totalul dinarilor teaurizați în secolul al XVI-lea) este reflectat de ponderea pe care o au aceste emisiuni în secolul al XVII-lea (33,85% din totalul pieselor descoperite în tezaure). Aceeași situație se constată și în cazul dinarilor emiși de Maximilian al II-lea (28,3% în secolul al XVI-lea și 20,04% din totalul pieselor teaurizate în secolul al XVII-lea). Descoperirile monetare reflectă tendința de a fi reținută moneda mai veche cu un conținut de argint superior. Astfel, ilustrativă este creșterea procentajului ocupat de emisiunile de dinari ce provin de la Mathia Corvin și Vladislav al II-lea. Numărul redus de dinari de la Ludovic al II-lea se datorează faptului că între 1521-1526 au fost emise așa numitele *moneta nova* cu un titlu mult scăzut. Deprecierea monetară din această perioadă a fost sesizată de populație, care a evitat să păstreze și să teaurizeze piesele respective, care apar rar, nu numai în tezaurele din secolul al XVII-lea, dar și în tezaurele încheiate înainte de 1600. Deși dinarii bătuți de Ioan Sigismund, în calitate de rege al Ungariei, urmează vechile standarde, volumul scăzut al emisiunilor determină locul modest pe care îl ocupă în cadrul tezaurelor de secol XVII. Din totalul emisiunilor de dinari, doar 4,5% aparține secolului al XVII-lea,

⁴³ O. Iliescu, *La numismatique et les relations hispano-roumaines à travers les siècles*, în *Numisma*, 25, 1976, nr. 132 - 137, pp. 8 - 14.

⁴⁴ V. Ciucă și I. Lupu, *Un tezaur monetar feudal din secolele XVI - XVII descoperit în satul Branîște, comuna Vânători, județul Mehedinți*, în *Drobeta*, 4, 1980, pp. 153 - 163.

⁴⁵ Tezaurul se află la Muzeul Național de Istorie a României. Mulțumim d-nei Ana-Maria Velter pentru bunăvoința de a ne pune la dispoziție informațiile necesare.

⁴⁶ B. Murgescu, *op. cit.*, p. 107.

⁴⁷ Au fost folosite pentru calcule tezaurele descoperite la: Dragoslavele, jud. Argeș, Pîna Petrii II, Giurgiu, Buzău, Târgoviște, Ulmeni, jud. Teleorman, Verguleasa, jud. Olt, Pietrele, jud. Giurgiu, București-str. Baicului, Bradu, jud. Buzău și Ciupelnița, Prahova. Din păcate, nu a putut fi utilizat depozitul monetar de la Ploiești str. Tunari, publicat sumar.

majoritatea zdrobitoare fiind alcătuită din piese bătute în secolul precedent. Scăderea catastrofală a titlului în deceniul al treilea al veacului al XVII-lea constituie principala cauză a acestei situații. Dacă emisiunile din vremea lui Mathias al II-lea dețin încă 3,61% din totalul dinarilor supuși calculelor, emisiunile lui Ferdinand al II-lea sînt reprezentate de un procentaj nesemnificativ: 0,16%. Majoritatea dinarilor care circulă în secolul al XVII-lea în Țara Românească au fost bătute de atelierul monetar de la Kremnitz (99%), la care se adaugă un număr infim de piese emise de atelierele care funcționau în Viena (în timpul lui Mathia Corvin), Kosice și Bratislava (care emit pentru Ferdinand I) și Baia Mare (emite atât pentru Ferdinand I, cât și pentru Ioan Sigismund).

Pentru o mai bună cunoaștere a dimensiunilor circulației dinarului unguresc în Țara Românească, se impune o comparație între rezultatele cercetării materialului numismatic cunoscut și documentele din secolul al XVII-lea, care menționează prezența acestui nominal în cadrul tranzacțiilor comerciale. Cel mai frecvent termen monetar în documentele din veacul al XVII-lea este *banul*, ce cunoaște mai multe semnificații deosebite:

1. în general, el desemnează dinarul unguresc ca monedă reală, sau ca monedă de calcul.
2. mai rar este folosit și în sensul, general, de unitate monetară.
3. după 1600, când au loc importante fluctuații ale principalelor monede mărunte aflate în circulație, asprul turcesc și dinarul încep să fie schimbați la paritate, încât există tendința ca termenul *ban* să desemneze ambele monede. Astfel, într-un document din 1619, sînt menționate o serie de sume plătite în aspri, pentru achiziționarea unor suprafețe de pământ, stînjenu de pământ fiind cumpărat cu 16 *bani sau aspri*⁴⁸.

Un alt termen sub care este cunoscut dinarul în Țara Românească este *penez*⁴⁹ sau *pineg*⁵⁰, întâlnit în documentele slavo-române din secolele XVI-XVII.

Primele mențiuni de plăți în dinari în secolul al XVII-lea datează din 1607; fapt nu întâmplător, căci în acest an are loc o importantă scădere a titlului. În deceniile următoare, se constată o creștere treptată a frecvenței termenilor care desemnează dinarul, astfel încât în deceniul al cincilea el va fi moneda cea mai des întâlnită în documente, pe măsură ce devalorizarea dinarului atinge cote înalte. Rapida prăbușire a titlului în deceniul al treilea este reliefată în documente prin importante fluctuații în frecvența mențiunilor monetare privind acest nominal⁵¹. Terminologia monetară din veacul al XVII-lea reflectă schimbările petrecute în privința calității monedei, prin tendința de a delimita moneda *bună* de cea *proastă*. Astfel, mai multe documente conțin referiri la calitatea monedei: într-un document datat 14 septembrie 1642 aflăm că Toader din Neagoșina vinde o moșie pentru 18 *taleri bani vechi*⁵², într-un zapis din 1652, Crăciun și frații săi vînd lui Dumitru logofăt din Balș o moșie cu 5 *ughi bani buni de argint*⁵³, iar pe la 1614 Stoica sudețul întărește lui Iane, fost pînălab de oraș stăpînirea asupra a patru prăvălii din Târgoviște, cumpărate cu 9000 *de bani noi*.

În primele două decenii ale secolului al XVII-lea, o componentă importantă a structurii circulației monetare în Țara Românească o constituia monedele mai vechi, bătute la sfârșitul secolului al XV-lea și pe tot parcursul secolului al XVI-lea, în Polonia și Ungaria. Moneda otomană care dominase piața în secolul al XVI-lea se găsește în cantități nesemnificative în compoziția tezaurilor monetare de la începutul secolului al XVII-lea⁵⁴. Acest fenomen trebuie pus

⁴⁸ *Catalogul documentelor Țării Românești din arhivele Statului 1600-1601*, coordonatori Maria Soveja, Doina Duca-Tinculescu și Reghina Dragomir, vol. II, București, 1974, p. 520, nr. 1023.

⁴⁹ B. Petriceicu Hașdeu, *Scieri istorice*, vol. I, București, 1973, p. 32.

⁵⁰ O. Iliescu, *Pinegi: nume de monede în izvoarele istorice slavo-române (secolele XVI - XVII)*, în AIIA-Iași, 24, 1987, pp. 363-369.

⁵¹ A. Vilcu, *Monedă reală și monedă de cont în Țara Românească în prima jumătate a secolului al XVII-lea*, în volumul 130 *de ani de la constituirea sistemului monetar modern*, București 3-4 mai 1997, București, 1997.

⁵² *Catalogul documentelor Țării Românești din arhivele Statului*, vol. V, București, 1985, p. 360, nr. 828.

⁵³ *Comori arhivistice vâlcene. Catalog de documente*, vol. II, București, 1985, p. 28, nr. 59.

⁵⁴ Vezi în acest sens tezaurul descoperit la Vișoara, jud. Teleorman alcătuit dintr-un lot mare de tripli groși la care se adaugă patru dirhemi emiși în timpul sultanului Murad al III-lea; A. Vilcu și E. Păunescu, *op. cit.*, pp. 169-195.

pe seama deprecierei asprului din 1586 și a faptului că tributul a fost plătit în aspri⁵⁵ sau dirhemi⁵⁶ de calitate, astfel încât nominalurile respective au ieșit repede de pe piața monetară a Țării Românești.

Circulația dinarilor emiși în secolul precedent este relatată într-o serie de documente dintre care deosebit de interesant este Memorialul lui Nagy Szabo Ferencz care oferă informații prețioase privind situația monetară din Transilvania și regiunile extracarpătice. Astfel, pe la 1604 când are loc o mare scumpete (o mierță de grâu fiind un florin și 25 de bani), el afirmă că: "... tare buni bani mai umblau pe atunci; mândrețea aceea de dutcă străveche prețuia 9 bani și de mărunțiș erau banii aceia mândri ai lui Ferdinandus, care și azi se mai folosesc în Moldova și Țara Românească, dar acum pe un florin se dau din aceia cu 50 de bani mai mult ..." ⁵⁷. Pe la 1632, un călător prin Țara Românească, Paul Strassburg, afirmă că locuitorii "... fac negoț reciproc cu transilvănenii, polonii, turcii, și sârbii și își păstrează moneda veche și nealterată ..." ⁵⁸. Acest fenomen este într-adevăr confirmat de descoperirile monetare din prima jumătate a secolului al XVII-lea, când pe lângă aflul de taleri din Țările de Jos și Spania se observă în cadrul tezaurelor un lot important de monedă mărunță emisă în secolul al XVI-lea: dinari, polgroși, groși, tripli groși. Dintre piesele mărunte, dinarii sînt frecvent menționați în relatările unor călători străini prin Țara Românească. Astfel, pe la mijlocul secolului al XVII-lea, fiind martor la o nuntă, Paul de Alep, menționează că nuntașii "... au svârilit pe o tavă bani sau dinari, potrivit cu starea lor ..." ⁵⁹, la căsătoria lui Constantin Șerban, cu Nedelea, în 1657, asupra perechii s-au împrăștiat "... nuci, cofeturi, dirhemi și dinari, acesta fiind obiceiul ..." ⁶⁰, iar la târnosirea unei mănăstiri (1658) "... Domnul, punând cu mâinile sale un dinar pe foaia de hârtie, l-a lipit acolo ... Dinarii îi erau înmânați de protopopi. Întâmplându-se ca primul să fie o monedă egipteană, domnul a disprețuit-o și a aruncat-o la o parte; și certând pe vistier a stăruit să i se aducă o alta, care era maghiară și deci creștină ..." ⁶¹. Același călător, ne relatează două situații, în care dinarul este perceput ca impozit: Preda din Brâncoveni, considerat, pe la 1658, drept cel mai bogat din boier din Țara Românească, avea o mie cinci sute de familii de țigani robi, luând de fiecare familie "... la sărbătoarea Sf. Gheorghe, câte 6 dinari și la sărbătoarea Sf. Dumitru încă pe atâta, ca haraci. Cei mai mulți din acești țigani sînt meseriași și se spune că această sumă de douăzeci de mii de dinari se varsă în toți anii în vistieria sa ..." ⁶², iar în timpul lui Matei Basarab exploatarea aurului din râul Olt este arendată "... de țiganii sau aurarii acestei țări și de alți meșteri zlătari... pentru o mie de dinari pe an ..." ⁶³.

La sfârșitul secolului al XVII-lea, structura circulației monetare din Țara Românească cunoaște importante prefaceri. Astfel, Transilvania, ce avea o deosebită importanță în conectarea regiunii de la sud de Carpați la fluxul monetar european, își pierde statutul de principat autonom, fiind ocupată de trupele habsburgice. În aceste condiții, piața monetară din Țara Românească va fi influențată de schimbările petrecute, ce se concretizează printr-o prezență masivă a pieselor bătute în spațiul german aflat sub controlul Austriei. Reforma sistemului monetar otoman întreprinsă în 1687-1690, la care se adaugă orientarea economică și politică a Țării Românești în ultimul deceniu al secolului al XVII-lea, constituie motivul revenirii în forță a monedei otomane, care, timp de aproape un secol jucase un rol periferic în circulația monetară din principatul de la sud de Carpați. Astfel, se constată că la sfârșitul secolului al XVII-lea,

⁵⁵ M. Maxim, *Considération sur la circulation monétaire dans les Pays Roumains et l'Empire Ottoman dans la seconde moitié du XVIe siècle*, în RESEE, XIII, 1975, nr. 3, pp. 407-415 și B. Murgescu, *op. cit.*, pp. 76-77.

⁵⁶ M. Maxim, *op. cit.*, pp. 407-415 și B. Murgescu, *op. cit.*, pp. 96-97.

⁵⁷ Memorialul lui Nagy Szabo Ferencz din Târgu Mureș (1580 - 1658), București, 1993, pp. 133 - 134.

⁵⁸ Călători străini despre țările române, coordonatori Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru și P. Cernovodeanu, vol. V, București, 1973, p. 68.

⁵⁹ Călători străini despre țările române, coordonatori coordonatori M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru și M. A. Mehmet, vol. VI, București, 1976, p. 211.

⁶⁰ *ibidem*, p. 237.

⁶¹ *ibidem*, p. 266.

⁶² *ibidem*, p. 216.

⁶³ *ibidem*, p. 187.

moneda măruntă și mijlocie este asigurată de cele două mari zone emitente: spațiul german și imperiul otoman. Dinarii ungurești bătuți după vechiul model, relicve ale sistemelor monetare medievale, vor ieși astfel treptat din circulație, dispărând din structura tezaurelor încă din deceniul nouă al secolului al XVII-lea.

Tezaure încheiate în secolul al XVII-lea care au în compoziție dinari:

1. Dragoslavele, jud. Argeș	post 1601	34 AR
2. Giurgiu	post 1601	278 AR
3. jud. Buzău	post 1613	175 AR
4. Ploiești	post 1613	137 AR
5. Târgoviște	post 1626	67 AR
6. Ciupelnița, jud. Prahova	post 1627	35 AR
7. Ulmeni, jud. Teleorman	post 1629	1942 AR
8. Bradu, jud. Buzău	post 1636	1115 AR
9. Piuă Petrii II, jud. Călărași	post 1623	638 AR
10. Verguleasa, jud. Olt	post 1659	1200 AR
11. Pietrele, jud. Giurgiu	post 1665	193 AR
12. București - str. Baicului	post 1673	155 AR

The Circulation of the Hungarian Denier in the 17th Century in Wallachia - (the Hoard from Târgoviște, Dâmbovița County)
(Abstract)

The author presents a hoard of 67 silver coins issued in the 16th - 17th centuries, found in 1925, at Târgoviște. The hoard consists of 55 Hungarian deniers struck at Kremnitz between 1527-1626, four pieces of ½ groats struck at Schweidnitz in 1521-1526 by Louis II, six pieces of ½ groats struck in Poland between 1492-1548 and two half groats struck in Lithuania in 1556 and 1562.

The author analyses the situation of the currency market in Wallachia at the end of 16th century and the beginnings of the 17th century when some important changes took place.

The devaluation of the Turkish asper is followed by the disappearance of this denomination from the Wallachian currency market and its replacement by the Hungarian denier. If, between 1580-1610, the share of the Hungarian deniers permanently increase, after this period is remarked a gradual reduction, caused by the pressure of the high value coins of the class of the crown or thaler. During the second half of the 17th century, the last deniers, struck following the old standards of the Hungarian mint, are more and more rarely present in the hoard found in Wallachia, being totally out of currency after 1690.